แนวทางการบริหารจัดการสำหรับผู้ทดลองออกอากาศวิทยุกระจายเสียงสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะและบริการชุมชนที่มีคุณภาพในประเทศไทย

Administration guidelines for quality public and community radio broadcasting in Thailand

พรรษา รอดอาตม์ *
Pansa Rawd-ard *
Corresponding Author E-mail: pansa20@hotmail.com

วันที่รับบทความ 20 พฤศจิกายน 2567
วันที่แก้ไขบทความ 18 มีนาคม 2568
วันที่ตอบรับบทความ 4 เมษายน 2568

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานของสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะและชุมชนในประเทศไทย ผ่านการวิเคราะห์แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียงทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบการประชุมรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง และแบบสำรวจประชากร จำนวน 1,010 ชุด ใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง กรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ

ผลการศึกษาจากการประชุมรับฟังความคิดเห็นภายใต้ 8 ประเด็นที่จะทำให้สถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะและบริการชุมชนมีคุณภาพ คือ 1. นโยบาย/แนวทาง 2. การกำกับดูแล 3. การบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียง 4. เนื้อหา 5. รูปแบบรายการ 6. การเงินและแหล่งทุน/การหารายได้ 7. หลักการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีคุณภาพ และ 8. ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ด้านผลการศึกษาจากแบบสำรวจ พบแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ดีและน่าจะเหมาะสมกับประเทศไทยแตกต่างจากการรับฟังความคิดเห็น

* อาจารย์ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
* Lecturer of Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. การบริหารจัดการองค์กร 2. เนื้อหารายการ 3. รูปแบบรายการ 4. การหารายได้และแหล่งทุน และ 5. หลักการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีความปลอดภัยและสร้างสรรค์ พร้อมทั้งได้ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ No one size fits all, Force/Drive, Upskill & Reskill, Partnership, Great Value, Excellent Relationships, Mentors และ Guide

คำสำคัญ การบริหารจัดการ, สถานีวิทยุกระจายเสียง, บริการสาธารณะ, บริการชุมชน

Abstract

The purpose of this study was to study the appropriate approaches for the operation of public and community broadcasting in Thailand. Through the analysis of concepts related to the administration of broadcasting both in Thailand and abroad from collecting data in the form of public hearings from relevant stakeholders and a population survey of 1,010 sets in 4 regions: central, Bangkok and its vicinity, northeastern, southern and northern regions.

The results of the study from the public hearing under 8 issues that will make public and community service broadcasting stations have quality are: 1. Policies/Guidelines 2. Supervision 3. administration of radio stations 4. Contents 5. Program format 6. Finance and source of funds/income generating 7. Principles of a quality radio station and 8. Other related issues. The study results from the survey found a suitable guideline for the operation of radio broadcasting stations that is good and should be suitable for Thailand, different from the public hearing, consisting of 5 elements: 1. Organizational management 2. Program content 3. Program format 4. Programming 5. The principle of a safe and creative radio station. along with providing policy recommendations, namely No one size fits all, Force/Drive, Upskill & Reskill, Partnership, Great Value, Excellent Relationships, Mentors and Guide.

Keywords: Administration, radio broadcasting, public service broadcasting and community service broadcasting

ความสำคัญของปัญหา

สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อดั้งเดิมที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 โดยเข้ามาในประเทศไทย พ.ศ. 2470 วิทยุกระจายเสียงได้ผ่านพ้นช่วงที่เติบโต ได้รับความนิยมอย่างสูงสุดไปแล้ว มีการใช้วิทยุกระจายเสียงทั้งในทางการเมือง การตลาด การโฆษณา อุตสาหกรรมเพลง แพร่กระจายเสียงไปทั่วประเทศผ่านการส่งสัญญาณออกอากาศจากกรมประชาสัมพันธ์ และสถานีวิทยุกระจายเสียงในเครือข่ายของภาครัฐ จนกระทั่งเข้าสู่ยุคการหลอมรวมสื่อ (Convergence) กลายเป็น Radio on Demand มาถึงยุค Disruption ที่มีสื่อใหม่เกิดขึ้นมาทำให้ผู้คนแทบจะไม่ได้รับฟังวิทยุกระจายเสียงเช่นดั่งเดิม

พรรษา รอดอาตม์และคณะ (2564) ได้ทำการสำรวจพฤติกรรมการรับฟังวิทยุกระจายเสียงของคนไทย 4 ภาค จำนวน 3,876 ชุดพบว่ายังมีการเปิดรับฟังสถานีวิทยุกระจายเสียงเอ.เอ็ม. (A.M.) และเอฟ.เอ็ม. (F.M.) ช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป ผู้ฟังภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการรับฟังมากที่สุด โดยรับฟังผ่านเครื่องรับวิทยุที่บ้านมากที่สุด สถานีวิทยุกรมอุตุนิยมวิทยาถูกเปิดรับฟังมากที่สุด การเปิดรับฟังในช่วงเวลา 05.01 - 12.00 น. มากที่สุด ใน 1 สัปดาห์จะเปิดรับฟัง 5-6 วัน เนื้อหาที่ผู้ฟังชอบเปิดรับฟังมากที่สุด คือ ข่าวสาร/เหตุการณ์ปัจจุบัน แต่การรับฟังวิทยุยังพบปัญหาในการรับฟัง ผู้ฟังพึงพอใจนักจัดรายการ/ผู้ดำเนินรายการ

นอกจากนี้ การสำรวจการรับฟัง/รับชมรายการของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2565 โดยสำนักพัฒนานโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ได้ดำเนินการสำรวจการรับฟังรายการจากสถานีวิทยุ กลุ่มตัวอย่างทั่วประเทศ จำนวน 9,800 ราย เก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 11-25 สิงหาคม 2565 พบการรับฟังวิทยุกระจายเสียง ร้อยละ 29.4 ผ่านเครื่องรับวิทยุ โทรศัพท์มือถือ/แท็บเล็ต หอกระจายข่าว/เสียงตามสายในชุมชนหรือหมู่บ้าน และแหล่งอื่นๆ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ/คอมพิวเตอร์พกพา ฯลฯ รูปแบบรายการวิทยุที่รับฟัง 4 อันดับแรก คือ สนทนา พูดกับผู้ฟัง สัมภาษณ์ และอื่นๆ ประเภทรายการวิทยุที่ต้องการรับฟัง 5 อันดับแรก ได้แก่ รายการข่าวสาร รายการเพลง รายการข่าวสารและบันเทิง รายการให้ความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม และรายการบันเทิง ทั้งนี้ ร้อยละ 70.6 ไม่รับฟังเนื่องจากติดตามจากสื่ออื่นๆ แล้ว ไม่มีเวลา/ไม่ว่าง ไม่มีเครื่องรับ เช่น ไม่มีโทรศัพท์มือถือ ไม่มีวิทยุ หรือไม่มีคอมพิวเตอร์ ไม่สนใจข่าวสาร และอื่นๆ เช่น เครื่องรับเสีย ไม่มีสัญญาณวิทยุ

การสำรวจไทยพีบีเอส นิวส์ (อ้างอิงจากบริษัท เดอะ นีลเส็น คอมปะนี (ประเทศไทย)) นำเสนอพฤติกรรมการรับฟังสื่อวิทยุของคนไทย 2022 จากจำนวนผู้ฟัง 3,655 คน ร้อยละ 68.9 คนฟังวิทยุพกพาในบ้านและวิทยุในรถยนต์มากที่สุด และร้อยละ 85.9 ฟังรายการวิทยุจากคลื่น FM ทั้งนี้ Gen X อายุ 40-59 ปี เป็นผู้รับฟังวิทยุมากที่สุด จำนวน 3.5 ล้านคน ส่วนคน Gen Z อายุ 12-19 ปี รับฟังน้อยที่สุด จำนวน 8 แสนคน

กิตินันท์ นาคทอง (2566) ได้กล่าวว่าวิทยุกระจายเสียงในประเทศไทย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม

1. ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้คลื่นความถี่และประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ มีจำนวน 4,390 คลื่น คือ (1) กลุ่มแรก แบ่งเป็นบริการสาธารณะ ไม่สามารถโฆษณาทางธุรกิจ

ได้ เว้นแต่โฆษณาภาครัฐ หรือโฆษณาภาพลักษณ์องค์กร วิทยุเพื่อความมั่นคง สามารถมีโฆษณาทางตรงและทางอ้อม นอกจากนี้ ได้แบ่งเวลาให้ผู้ผลิตรายการร่วมเพื่อหารายได้ ทำให้มีผู้จัดเอกชนไปผลิตรายการออกอากาศ วิทยุของรัฐบาลกับรัฐสภา ไม่สามารถโฆษณาทางธุรกิจได้ เว้นแต่โฆษณาภาครัฐ หรือโฆษณาภาพลักษณ์องค์กร และ (2) กลุ่มสอง คือ วิทยุบริการธุรกิจ ได้แก่ อสมท. กรมประชาสัมพันธ์ และกรมไปรษณีย์โทรเลข

2. ผู้ทดลองออกอากาศวิทยุกระจายเสียงในระบบเอฟเอ็ม กลุ่มนี้เคยเป็นวิทยุชุมชนมาก่อน แบ่งเป็น ประเภทธุรกิจ ประเภทสาธารณะ และประเภทชุมชน

ท่ามกลางการเติบโตของสื่อใหม่ พฤติกรรมผู้คนจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่สื่อดั้งเดิมอย่างวิทยุกระจายเสียงยังถูกเปิดรับฟัง จากการที่สื่อวิทยุกระจายเสียงมีข้อดีหลายประการ เช่น ใช้งานง่าย ไม่ยุ่งยาก ไม่มีค่าใช้จ่าย คุ้นเคย และผู้ส่งสารหรือผู้ดำเนินรายการเป็นคนในพื้นที่มีความคุ้นเคยสนิทสนมกับผู้ฟัง เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมกัน ทั้งนี้ สื่อวิทยุกระจายเสียงมีข้อเสียเช่นกัน ในแง่ของการเผยแพร่เนื้อหาที่พบปัญหาการร้องเรียนโฆษณาเกินจริง โอ้อวดสรรพคุณ ทำให้ผู้ฟังหลงเชื่อซื้อสินค้า การนำเสนอเนื้อหาที่ผิดไปจากหลักการที่ถูกต้อง การแสดงความคิดเห็นส่วนตัวระหว่างการดำเนินรายการ ทำให้ผู้ฟังได้รับผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินทำให้ต้องมีหน่วยงานในการตรวจสอบอย่างจริงจังและเข้มงวด จึงทำให้มีการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานให้กับสถานีวิทยุกระจายเสียงที่จะทำให้มีคุณภาพก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้รับฟังมากที่สุด

บทความนี้ ขอนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการประกอบกิจการกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะและบริการชุมชน เนื่องจากเป็นสถานีวิทยุที่เผยแพร่ออกอากาศทั่วประเทศ แต่ก็มีจำนวนที่ลดน้อยลงเรื่อยๆ แม้ว่าจะเป็นสถานีวิทยุที่มุ่งให้ข่าวสาร สารประโยชน์ให้กับผู้ฟังในพื้นที่ชุมชนโดยเฉพาะก็ตาม เนื่องจากมีรูปแบบการบริหารจัดการสถานีวิทยุที่ไม่สามารถหารายได้จากการโฆษณาธุรกิจได้ ไม่ได้รับการสนับสนุนการเงินหรืองบประมาณจากหน่วยงานใดๆ ผู้ประกอบการต้องหารายได้เอง จากการบริจาค จำหน่ายสินค้าชุมชน เพื่อให้สถานีวิทยุกระจายเสียงอยู่รอดท่ามกลางสถานการณ์ต่างๆ เช่น การระบาดของโควิด-19 ส่งผลต่อเศรษฐกิจและธุรกิจต่างๆ ได้รับผลกระทบไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ผู้ศึกษามีความเชื่อว่าหากสถานีวิทยุกระจายเสียงนี้มีแนวทางการบริหารจัดการที่ดีจะได้รับความไว้วางใจและจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้สามารถดำรงอยู่ได้ ภายใต้การจัดระเบียบภายใต้หลักเกณฑ์การทดลองออกอากาศวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการชุมชนโดยให้ขึ้นทะเบียนและออกอากาศตามเงื่อนไขของ กสทช. โดยกำหนดให้สามารถออกอากาศได้ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2567

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานของสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะและชุมชนในประเทศไทย

วิธีการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินระเบียบวิธีวิจัยผสมผสานประกอบด้วย 1. การวิจัยปริมาณเชิงสำรวจ (Survey Research) ผ่านเครื่องมือแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,010 ชุด ใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคกลาง กรุงเทพฯ และปริมณฑล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ และ 2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ประชุมรับฟังความความคิดเห็น (Focus Group) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น

แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

คณะวิจัยได้สรุปแนวทางที่เกี่ยวข้องจากงานวิจัย ทฤษฎี และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานีวิทยุประเภทบริการสาธารณะและบริการชุมชนในประเทศไทยย้อนหลัง 3 ปี รวมทั้งแนวทางจากต่างประเทศ เช่น สหราชอาณาจักร ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศออสเตรเลีย ประเทศญี่ปุ่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน เพื่อนำไปเป็นแนวทางการสร้างสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะและชุมชนต้นแบบ

ประเด็นที่ผู้ประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงควรตระหนักถึงในการดำเนินงานเบื้องต้น คือ หลักการเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชนในการแสดงความคิดเห็นแต่ควรอยู่ภายใต้กรอบที่เหมาะสม, หลักการด้านความเป็นอิสระปราศจากอำนาจครอบงำไม่ว่าจะเป็นการเมือง/ธุรกิจ, หลักการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เนื่องจากปัจจุบันสังคมอยู่ภายใต้บริบทการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Education) วิทยุกระจายเสียงจึงควรเป็นแหล่งที่มาของความรู้ที่ถูกต้องและเชื่อถือได้, หลักการนำเสนอที่มีความหลากหลายหรือความเป็นพหุนิยม จากการที่ประเทศไทยมีผู้คนหลากหลายประเทศเข้ามาพักอาศัย จึงควรใช้สื่อวิทยุเป็นช่องทางในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับพวกเขาด้วย และหลักการสนับสนุนการปฏิรูป ได้แก่ ความรู้เท่าทันสื่อ จรรยาบรรณ และทันเทคโนโลยีสมัยใหม่

ความสำคัญของแนวคิดสื่อสาธารณะที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับสื่อวิทยุกระจายเสียงได้ คือ ความทั่วถึง (Universality) เข้าถึงพลเมืองทุกคนและถูกใช้โดยคนจำนวนมากที่สุด, ความหลากหลาย (Diversity) ที่จะต้องมีความหลากหลายทั้งในด้านประเภทรายการ กลุ่มเป้าหมาย เนื้อหา ประเด็นที่ถกเถียง, ความแตกต่างเฉพาะตัว (Distinctiveness) คือ ต้องสอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติ บรรทัดฐาน และค่านิยมของชุมชนและสังคมนั้นๆ, มีส่วนร่วม (Participation) ด้วยการเปิดโอกาสให้สังคมได้มีช่องทางในการแสดงความคิดเห็น ความต้องการ ข้อเสนอแนะ ไปจนถึงการร้องเรียน, การพัฒนา (Development) ทั้งคุณภาพคน คุณภาพสังคม และการพัฒนาประชาธิปไตย รวมทั้งมาตรฐานการทำงานของบุคลากรองค์การและผู้ร่วมผลิต, มีความรับผิดชอบต่อสังคม และคำนึงถึงหลักความถูกต้องให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย

บทบาทของวิทยุชุมชนที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับสถานีวิทยุกระจายเสียงได้ คือ เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ครอบคลุมพื้นที่, เป็นการสร้างความเสมอภาค ในการสื่อสารของคนในชุมชน เป็นที่ให้คนกลุ่มเล็กๆ ได้บอกเรื่องราวของตนเอง, เป็นเวทีเรียนรู้การบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์สาธารณะสมบัติขึ้นใหม่, สร้างพลังความมั่นใจให้แก่กลุ่มเกษตรกรในการรวมตัวกัน พิทักษ์

สิทธิภาคพลเมือง, สร้างความตระหนักในคุณค่าและปัญญาในด้านวัฒนธรรม ประเพณี วัฒนธรรมเอกลักษณ์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น, สร้างความสมดุลในอำนาจการสื่อสารของรัฐ ราชการ และประชาชน และเป็นเวทีในกระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ที่มีความหลากหลาย

หลักของวิทยุชุมชนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้ผู้ประกอบกิจการได้คำนึงถึง คือ วิทยุกระจายเสียงมีการเข้าถึง (Access) ได้ง่าย, สามารถสร้างการมีส่วนร่วมได้ (Participation), ผู้รับฟังมีความหลากหลาย (Diversity), สามารถสะท้อนความเป็นท้องถิ่นได้ (Locality) และความเป็นอิสระ (Independence) ปลอดจากนายทุนหรือผู้ซื้อเวลาโฆษณา

ปัจจัยการประกอบกิจการสถานีวิทยุกระจายเสียงมี 4 ด้าน ได้แก่ 1. การบริหารจัดการองค์กร 2. เนื้อหาและรูปแบบรายการ 3. การเงินและแหล่งทุน และ 4. หลักการของวิทยุสาธารณะ/ชุมชน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การบริหารจัดการองค์กร

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์และวีรยุทธ กาญจน์ชูฉัตร อ้างจาก Broadcast Research Unit (BRI), Siune (1986), World Radio and Television) และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2561) ได้นำเสนอการบริหารจัดการองค์กรวิทยุกระจายเสียง คือ การวางระเบียบกฎเกณฑ์, หลักการบริหารแบบประชาธิปไตย, การพัฒนาบุคลากร และให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม

2. เนื้อหาและผังรายการ

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์, วีรยุทธ กาญจน์ชูฉัตร อ้างจาก Broadcast Research Unit (BRI), Siune (อ้างแล้ว), World Radio and Television) และยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (อ้างแล้ว) ได้นำเสนอเนื้อหาและผังรายการควรที่เหมาะสมควรก่อให้เกิดการเชื่อมโยงและบูรณาการทางสังคมต่อประชาสังคมทุกภาคส่วน, เป็นเวทีสาธารณะเพื่อการแสดงความคิดเห็นในประเด็นอันหลากหลายที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่จะต้องมิให้เกิดความแตกแยกทางสังคม วัฒนธรรม ศาสนา การเหยียดเชื้อชาติ เพศ, ก่อให้เกิดการชื่นชมและมีความหลากหลายของชาติและมรดกทางวัฒนธรรม, ควรเป็นช่องทางที่ช่วยเพิ่มทางเลือกแก่ผู้รับฟัง, ให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นกลางและเป็นประโยชน์ (Unbiased and Enlightening Information), มีความหลากหลาย (Diversity) ผลิตรายการเพื่อการบริหารและผลประโยชน์ของสาธารณะ (Public Service and Benefit), ผลิตรายการที่มีจุดเด่น (Programs that Leave their mark), ผลิตเนื้อหาที่นำเสนอเพื่อส่วนรวม (National Content) และการแบ่งเวลาการกระจายเสียง

ทั้งนี้ ตามแนวทางข้างต้น ควรจะต้องคำนึงถึงคุณภาพรายการ ประกอบด้วยความหลากหลายและสร้างสรรค์ที่เปี่ยมด้วยมาตรฐาน, สะท้อนให้เห็นแนวคิดเชิงปรัชญาและความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกัน โดยมีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจร่วมกัน, ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม, จัดรายการที่ก่อให้เกิดการผลิตสร้างสรรค์งานจากผู้ผลิตอิสระ และมีการร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ และนำเสนอข่าว ข้อมูล และความคิดเห็นที่เป็นกลางและเป็นอิสระ

3. การเงินและแหล่งทุน

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์, วีรยุทธ กาญจน์ชูฉัตร (อ้างจาก Broadcast Research Unit (BRI), Siune (อ้างแล้ว), World Radio and Television) และวิภา อุตมฉันท์ (2546) ได้นำเสนอแนวทางที่เป็นไปได้ คือ รายได้โดยตรงหรือบางส่วนจากประชาชน, การเก็บค่าธรรมเนียม (License Fees) จากผู้รับที่มีเครื่องรับวิทยุ ทำให้ประชาชนมีอำนาจโดยตรงในการกำกับดูแลการทำงานของสื่อ, รายได้จากการโฆษณา/การค้าบางส่วน, รัฐสนับสนุนงบประมาณเป็นหลัก และการเก็บจากภาษีพิเศษทางอื่นๆ เช่น เก็บจากเงินภาษีทั่วไป การหักค่าไฟฟ้ารายเดือนที่เก็บจากประชาชน ภาษีพิเศษจากอุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้าบางประเภท การเก็บค่าธรรมเนียมสูงขึ้นสำหรับบ้านที่มีเครื่องรับวิทยุมากกว่า 1 เครื่อง

4. หลักการให้บริการสาธารณะ/ชุมชน

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์, วีรยุทธ กาญจน์ชูฉัตร (อ้างจาก Atkinson, D. and Raboy, M. (1997) เสนอหลักการสำคัญ คือ สามารถเข้าถึงประชาชนในทุกพื้นที่, มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับรสนิยมและความสนใจของทุกคน, ให้ความสำคัญกับชนกลุ่มน้อยเป็นพิเศษ, มีบทบาทในการสร้างชุมชนและเอกลักษณ์ของชาติ, ปราศจากผลประโยชน์, ได้รับเงินอุดหนุนโดยตรงจากสาธารณะ, มุ่งผลิตรายการที่มีคุณภาพเป็นสำคัญมากกว่าความต้องการ และผู้ผลิตรายการมีเสรีภาพในการนำเสนอ

นอกจากนี้ บทบาทสำคัญการให้บริการสาธารณะ/ชุมชนสิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ บทบาทสำคัญการให้บริการ 4 ประการ คือ การเป็นพื้นที่สำหรับการแสดงออกและอภิปรายอย่างมีเสรีภาพ ปราศจากอิทธิพลจากกลุ่มทุนและรัฐบาล, ทุกคนสามารถเข้าถึงพื้นที่นี้ได้โดยไม่เสียค่าบริการ, การเป็นเวทีสำหรับกลุ่มการเมืองที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน สามารถนำเสนอความคิดเห็นของตนได้ และผู้รับฟังสามารถเข้าสื่อสาธารณะในฐานะ “ประชากร” มิใช่ “ผู้บริโภค”

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ จากการประชุมและจากแบบสำรวจ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การประชุมรับฟังความคิดเห็น: ผู้เข้าร่วมการประชุมมาจากผู้ได้รับใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะ บริการชุมชน บริการธุรกิจ และผู้ปฏิบัติงานในสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นหลัก ได้แก่ กรมประชาสัมพันธ์ และ อสมท. ได้นำเสนอรูปแบบของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีคุณภาพภายใต้หัวข้อ 1. นโยบาย/แนวทาง 2. การกำกับดูแล 3. การบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียง 4. เนื้อหา 5. รูปแบบรายการ 6. การเงินและแหล่งทุน/การหารายได้ 7. หลักการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ และ 8. ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง มีรายละเอียดดังนี้

1.1 การกำหนดนโยบาย/แนวทางที่จะทำให้สถานีวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่ดี ผู้เข้าร่วมประชุมต้องการผู้ที่เกี่ยวข้อง (กสทช. หรือกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์) เป็นผู้กำหนดแนวทางมาให้ว่าจะต้องบริหารจัดการหรือดำเนินงานการเป็นสื่อที่ดีจะช่วยให้ปฏิบัติตามได้เลย เพราะเป็นสื่อท้องถิ่นที่มีความสำคัญ มีความจำเป็นที่จะต้องดำรงอยู่ นอกจากนี้ หน่วยงานดังกล่าว

ควรจะให้การสนับสนุนสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทสาธารณะและชุมชนให้สามารถอยู่รอดได้ ไม่ต้องพึ่งพิงการขอรับบริจาคหรือรายได้จากการโฆษณาเท่านั้น จะช่วยให้ผู้ประกอบกิจการสามารถคัดสรรเนื้อหาที่ดีมีคุณภาพสื่อสารให้กับผู้รับฟังได้

สำหรับบทบาทของกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์นั้น ผู้ให้ข้อมูลต้องการให้จัดโครงการพี่เลี้ยงเพื่อให้เทคนิคการเขียนโครงการขอรับทุนสนับสนุนสถานีวิทยุกระจายเสียง และจัดทำคู่มือสถานีวิทยุกระจายเสียงสาธารณะที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์แจกจ่ายให้กับผู้ประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง

1.2 การกำกับดูแล ผู้ให้ข้อมูลต้องการให้หน่วยงานที่กำกับดูแลหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมีการผ่อนผัน ปรับเปลี่ยนแนวทางการกำกับตามสถานการณ์ปัจจุบัน รวมทั้งการแก้ไขประกาศที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงถูกกำกับดูแลโดย กสทช. เป็นองค์กรหลัก แต่พบว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงถูกตรวจสอบจากหน่วยงานอื่นๆ ด้วย เช่น สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) สาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) เป็นต้น ทำให้ขาดความคล่องตัวในการบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียง ผู้ให้ข้อมูลเสนอแนะให้แต่ละภาคส่วนทำงานร่วมกัน เพื่อให้ผู้ประกอบกิจการได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางของทุกหน่วยงาน

1.3 การบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ ผู้ให้ข้อมูลต้องการให้ผู้ประกอบกิจการคำนึงถึง คือ การกำหนดนโยบายการพัฒนาทักษะในด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้กับบุคลากรในสถานีวิทยุกระจายเสียงจากการที่เกิด Media Disruption การกำหนดนโยบายการนำเสนอเนื้อหารายการที่คุ้มครองสิทธิให้กับคนพิการ สตรี เยาวชน และผู้สูงวัย การกำหนดให้มีการควบคุมและการกำกับดูแลกันเองระหว่างผู้ได้รับใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการกระจายเสียง นโยบายการทำงานร่วมกับองค์กรสาธารณะอื่นๆ เช่น มูลนิธิ สถาบันการศึกษา เพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเข้ามาร่วมผลิตรายการ และการกำหนดแนวทางการรับฟังความคิดเห็นของผู้รับฟังเป็นระยะๆ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงการให้บริการแก่ผู้รับฟัง/ผู้รับชม

1.4 เนื้อหาของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ที่ต้องการได้รับฟัง คือ การพัฒนาอาชีพและทักษะของผู้รับฟัง การแนะนำผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้เป็นที่รู้จัก ข่าวสารเรื่องราวความเคลื่อนไหวภายในท้องถิ่นศาสนา การศึกษา ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี และการส่งเสริม/สร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น

1.5 รูปแบบรายการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ต้องการ คือ รายงานข่าวสาร รายการกิจกรรมร่วมกับผู้รับฟัง รายการเยี่ยมยามถามข่าว และรายการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์

1.6 การเงินและแหล่งทุน/การหารายได้ของสถานีวิทยุกระจายเสียง ผู้ให้ข้อมูลเสนอว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะและบริการชุมชนควรได้รับการสนับสนุนต่อเนื่องจากหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์การบริหารตำบลส่วนท้องถิ่น การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเต็มจำนวนเช่นเดียวกับต่างประเทศ การจัดกิจกรรมงานบุญ การสร้างวัตถุมงคลร่วมกับชุมชนหรือภาคส่วนต่างๆ เพื่อการกุศล หลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้ว เพื่อเป็นรายได้และอนุญาตให้สถานีวิทยุกระจายเสียงทั้ง 2 ประเภทนี้มีสปอนเซอร์หรือผู้สนับสนุนทางการเงินได้

1.7 หลักการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ดี คือ มีความเป็นกลางและนำเสนอข้อเท็จจริงเท่านั้น ไม่มีข่าวลวงหรือข่าวปลอม สามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับฟังทุกกลุ่มและทุกชาติพันธุ์ สื่อสารเชิงสร้างสรรค์เพื่อสังคมและไม่ก่อให้การแตกแยก ไม่วิพากษ์วิจารณ์ที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคมหรือผู้รับชม/รับฟัง การบริหารคลื่นความถี่ที่ไม่รบกวนกัน และเป็นแหล่งเผยแพร่เรื่องราวเอกลักษณ์/อัตลักษณ์ท้องถิ่น

1.8 ประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ดี คือ ผู้ประกอบกิจการควรมีแผนพัฒนาการออกอากาศไปสู่ช่องทางอื่นๆ เช่น เฟซบุ๊ค ยูทูบ ฯลฯ ภายใต้กรอบ/แนวทางที่คำนึงถึงความปลอดภัยจากการรับฟังและเป็นประโยชน์ต่อผู้รับฟัง/ผู้รับชม รวมทั้งต้องการให้มีการกำหนดทิศทางการบริหารงาน ควบคุม กำกับดูแลให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันระหว่างหน่วยงานผู้กำกับดูแลและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงไป

2. ผลจากแบบสำรวจ พบแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ดีและน่าจะเหมาะสมกับประเทศไทย ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ 1. การบริหารจัดการองค์กร 2. เนื้อหารายการ 3. รูปแบบรายการ 4. การหารายได้และแหล่งทุน และ 5. หลักการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีความปลอดภัยและสร้างสรรค์ โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 การบริหารจัดการองค์กร ได้แก่ การกำหนดแนวทาง นโยบายสร้างประโยชน์ให้กับสังคมและประชาชนให้ดีขึ้น, การบริหารจัดการทางการเงินที่ได้มาอย่างโปร่งใสและมีธรรมาภิบาล, การส่งเสริม กระตุ้นการมีส่วนร่วมกับผู้รับฟัง และการสำรวจความคิดเห็นของผู้ฟังเป็นระยะๆ

2.2 เนื้อหารายการ ได้แก่ เนื้อหาสร้างสรรค์ จรรโลงใจ ช่วยยกระดับรสนิยม, เนื้อหาที่ไม่ก่อให้เกิดการแตกแยก ไม่ทำให้ผู้รับฟังได้รับความเจ็บปวดจากเนื้อหา, มีความเหมาะสมด้านเพศ ภาษา ไม่ปรากฏความรุนแรง และเนื้อหาเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด

2.3 รูปแบบรายการ ได้แก่ รายการข่าวสารและสถานการณ์ปัจจุบัน, รายการสาระควบคู่กับความบันเทิง (Edutainment), รายการสารคดี และรายการบันเทิง

2.4 การหารายได้และแหล่งทุน ได้แก่ มีผู้สนับสนุนรายการได้ (Sponsorship), มีรายได้จากโฆษณาเต็มจำนวน, สามารถจำหน่ายสินค้าที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ชุมชน, องค์กรอื่นๆ สามารถเช่าเวลาของสถานีวิทยุฯ ได้, มีรายได้จากการโฆษณาบางส่วน, มีกองทุนวิทยุชุมชนหรือมูลนิธิโดยรัฐบาลให้การสนับสนุนผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง, สามารถจัดงานประเพณีและวัฒนธรรมประจำถิ่น เพื่อระดมทุนสนับสนุนสถานีวิทยุฯ ได้ และรายได้จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนและสถานีวิทยุฯ

2.5 หลักการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีความปลอดภัยและสร้างสรรค์ ได้แก่ การคำนึงถึงหลักความถูกต้อง เที่ยงตรงตามข้อเท็จจริงให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย, ความเชื่อถือ ไว้วางใจได้ ทำงานด้วยจรรยาบรรณวิชาชีพและความรับผิดชอบต่อสังคม, การส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อของเด็ก เยาวชน และครอบครัวไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของข่าวลวง ข่าวปลอม, การเป็นอิสระจากรัฐ ทุน สามารถนำเสนอความคิดได้อย่างอิสระ ไม่มีอิทธิพลทางการเมืองและเชิงพาณิชย์ และมีหลักการ

พัฒนาคุณภาพของผู้คน คุณภาพสังคม พัฒนาประชาธิปไตย มาตรฐานการทำงานของบุคลากรและผู้ร่วมผลิตรายการ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. No one size fits all: สนับสนุนให้มีการจัดทำรูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกับบริบทของสถานีวิทยุกระจายเสียงแต่ละภูมิภาคที่มีปัจจัยและเงื่อนไขที่แตกต่างกันไป

2. Force/Drive: การผลักดันให้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจการของสถานีวิทยุกระจายเสียงสาธารณะและชุมชนเต็มจำนวน

3. Upskill & Reskill: นโยบายพัฒนาทักษะและศักยภาพของนักจัดรายการ ผู้ผลิตรายการ ผู้ได้รับใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการประเภทบริการสาธารณะ บริการชุมชน และบริการธุรกิจอย่างสม่ำเสมอ

4. Partnership: การส่งเสริมให้ผู้รับฟัง/ผู้รับชมเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง การผลิตรายการร่วมกันผ่านชุดความรู้สื่อที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์ และนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกด้านความเป็นเจ้าของร่วมกับสถานีวิทยุกระจายเสียง

5. Great Value: การสร้างคุณค่าให้กับสถานีวิทยุกระจายเสียงสาธารณะในฐานะที่เป็นสื่อที่มีความสำคัญมีประโยชน์ และจำเป็นต้องดำรงอยู่ต่อไป

6. Excellent Relationships: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์จัดโครงการสัญจรเพื่อให้องค์กรเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น และเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ได้รับอนุญาตทดลองประกอบกิจการกระจายเสียงทุกประเภท พร้อมกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ และการอบรมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียงให้เป็นสื่อที่สื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์

7. Mentors: การจัดทำโครงการพี่เลี้ยงเพื่อให้คำแนะนำการเขียนโครงการเพื่อให้ได้รับการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจการกระจายเสียงต้นแบบทั้ง 4 ภูมิภาค

8. Guide: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์กำหนดแนวทางการจัดทำคู่มือสำหรับการบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียง เนื้อหารายการ รูปแบบรายการ การเงินและแหล่งทุน และหลักการที่สำคัญนำไปสู่การเป็นสื่อที่ปลอดภัย สร้างสรรค์และไม่เป็นอันตรายต่อผู้รับชม/ผู้รับฟัง โดยร่วมมือกับหน่วยงานที่มีหน้าที่ตรวจสอบและกำกับดูแลอื่นๆ ด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

แม้จะมีแนวทางในการดำเนินการสถานีวิทยุกระจายเสียงบริการสาธารณะและชุมชนที่นำมาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่เมื่อพิจารณาตามรายภูมิภาคพบว่าแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงานของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีคุณภาพในประเทศไทยประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ ด้าน ที่มีความแตกต่างกันไปตามบริบท สภาพแวดล้อม ข้อมูลด้านประชากรศาสตร์ ลักษณะทางจิตวิทยา วิถีการดำรงชีวิต และปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ทั้งนี้ แต่ละภาคมีรายละเอียด คือ

1. การบริหารจัดการสถานีวิทยุกระจายเสียง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง กรุงเทพฯ และปริมณฑล ต้องการกำหนดแนวทางนโยบายสร้างประโยชน์ให้กับสังคมและประชาชนให้ดีขึ้น ส่วนภาคใต้ต้องการกำหนดแนวทางตามที่ กสทช. กำหนดไว้ แตกต่างจากภาคเหนือที่ต้องการให้มีการบริหารจัดการด้านการเงินของสถานีวิทยุกระจายเสียงให้มีความโปร่งใสและมีธรรมาภิบาล

2. เนื้อหา ภาคเหนือและภาคกลางต้องการให้มีเนื้อหาเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องการเนื้อหาที่ไม่ก่อให้เกิดการแตกแยก ไม่ทำให้ผู้รับฟังได้รับความเจ็บปวดจากเนื้อหา ด้านภาคใต้ต้องการเนื้อหาที่มีความน่าสนใจและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้รับฟังได้

3. รูปแบบรายการทั้ง 4 ภาคต้องการให้มีการรายงานข่าวสถานการณ์ปัจจุบันเช่นเดียวกัน

4. การเงินและแหล่งทุน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง กรุงเทพฯ และปริมณฑล และภาคใต้ต้องการผู้สนับสนุนรายการได้ (sponsorship) ภาคเหนือต้องการให้มีกองทุนวิทยุชุมชนหรือมูลนิธิโดยรัฐบาลให้การสนับสนุนผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

5. หลักการของสถานีวิทยุกระจายเสียงที่มีคุณภาพ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง กรุงเทพฯ ปริมณฑล ต้องการคำนึงหลักความถูกต้องเที่ยงตรง ตามข้อเท็จจริง ให้ความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย ส่วนภาคเหนือต้องการอิสระจากรัฐ ทุน สามารถนำเสนอความคิดได้อย่างอิสระไม่มีอิทธิพลทางการเมืองและเชิงพาณิชย์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ฐิตินันท์ พงษ์สุทธิรักษ์และวีระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร. (2546*). สื่อสาธารณะ: แนวคิด ประสบการณ์และความเป็นไปได้ในประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรรษา รอดอาตม์และคณะ. (2564). *รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการเพื่อศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดมาตรการและแนวทางการกำกับดูแลกิจการกระจายเสียงประเภทบริการสาธารณะเพื่อความมั่นคง.*

พรรษา รอดอาตม์และคณะ. (2563*). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาและพัฒนาต้นแบบผู้ประกอบกิจการกระจายเสียงเพื่อประโยชน์สาธารณะ.*

วิภา อุตมฉันท์. (2546). *โลกของการกระจายเสียงจากจุดเริ่มต้นสู่ยุคโลกาภิวัตน์.* ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์; กรุงเทพฯ.

แหล่งออนไลน์

กรมประชาสัมพันธ์. (2565). *ผลสำรวจการรับฟัง/รับชมรายการของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2565*. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2566, จากเว็บไซต์: https://plan.prd.go.th/th/content/category/detail/id/1930/cid/2067/iid/125435%20 เข้าถึงวันที่%207%20มิถุนายน%202566

กิตตินันท์ นาคทอง. (2566). *นับถอยหลังวิทยุชุมชนหลังปี 2567.* สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2566, จากเว็บไซต์ https://mgronline.com/columnist/detail/9660000022868

บริษัท เดอะ นีลเส็น คอมปะนี (ประเทศไทย). (2565). *เปิดพฤติกรรมการรับฟังสื่อวิทยุของคนไทย 2022.สืบค้นเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2566,* จากเว็บไซต์: https://www.thaipbs.or.th/news/infographic/372